

**ФІНАНСОВА КРИЗА В УКРАЇНІ 2014-2015 РОКІВ:
ПРИЧИНИ ТА ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ**

Досліджено кризові явища, які відбуваються в Україні у 2014-2015 рр., а також причини, які їх формують. Класифіковано чинники впливу на економічні, політичні та соціальні. Розглянуто поняття системної, фінансової та банківської кризи. Особливу увагу приділено фінансовій кризі в Україні та антикризовим заходам Національного банку України, які забезпечують цінову та фінансову стабільність, розбудову інституційної спроможності НБУ. Визначено інструменти регулювання, які класифіковано на фінансові, структурні та операційні.

Ключові слова: фінансова криза, банківська криза, антикризові інструменти: фінансові, структурні, операційні.

Вступ. Україна на сьогодні перебуває на етапі самоусвідомлення як незалежної демократичної держави з власними державними атрибутами, кордонами, економікою і належним місцем в європейській спільноті. За останні вісім-десять років Україна перебуває у постійному кризовому стані, який змінює свій характер з економічного в політичний, з політичного в соціально-культурний і при цьому завжди залишаючи свій відбиток на людському факторі, збільшуючи напруження у суспільстві. Основною проблемою для України у боротьбі з наслідками усіх криз стало невчасне застосування тих чи інших заходів антикризового характеру. Сьогодні, коли Україна входить до складу країн Європейського Союзу, одним з пріоритетних напрямків є досвід антикризового управління у цих країнах і його адаптація до реалій вітчизняної економіки і банківської системи.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Дослідження проблематики фінансових криз відображено у наукових публікаціях таких вчених: В. Ковалев, П. Стецюк, О. Тивончук, О. Барановський. Значну увагу приділено питанням фінансових процесів суб'єктів господарювання в умовах кризового стану, які розглянуто в наукових працях Л. Абалкіна, В. Геєця, Б. Кваснюка, М. Чумаченко та ін. Проблеми банківських криз досліджено у наукових працях І. Бланк, В. Богомолова, А. Богомолової, Дж.К. Ван Хорн, І. Кованкадзе, І. Ларіонова, І. Макаренко, К. Мараховської, О. Терещенка, Р. Хіт.

Мета дослідження – дослідити тип кризи, в якій перебуває Україна у 2014-2015 рр., причини її виникнення, з урахуванням дворівневої структури банківської системи України проаналізувати інструменти антикризового регулювання, надати відповідні висновки та рекомендації.

Виклад основного матеріалу. Глибоку кризу, яка спіткала Україну у 2014-2015 рр., можна охарактеризувати як системну кризу – кризу базових відносин у політико-правовій та соціально-економічній сферах, на яких будувалася чинна модель розвитку країни. Тривале нехтування потребою здійснення суспільних перетворень, яких вимагали виклики сучасності, турбулентний післякризовий світ, призвело до деградації більшості важливих суспільних інститутів в Україні, погіршило ситуацію із забезпечення базових прав і свобод людини та громадянина, поставило під загрозу суверенітет нашої держави. Суспільство здійснило спробу радикального оновлення – через системний злам, у надії стати іншим – справедливим, сучасним, цілісним, конкурентоспроможним [1].

На нашу думку, чинники, які зумовили кризу в Україні у 2014-2015 рр., можна класифікувати на політичні, економічні і соціальні (табл. 1).

Класифікація криз в економічній літературі має широкий спектр залежно від об'єкта, предмету і характеру поширення кризових явищ. Зосередимо увагу на фінансовій та банківській кризах, які були притаманні Україні у 2014-2015 рр. Фінансова криза – це різке погіршення стану фінансового ринку внаслідок реалізації накопичених ризиків під впливом внутрішніх і зовнішніх економічних та політичних чинників, що спричиняє порушення його функціонування, зниження цінових показників, погіршення ліквідності та якості фінансових інструментів, банкрутство учасників [2].

Щодо банківських криз – це невід'ємна риса ринкової економіки, вони супроводжують процес поступового розвитку суспільства. В умовах нестійкої рівноваги ринкової економіки, що розвивається, будь-які потрясіння у банківській сфері призводять до паралізації платіжної системи, коливань курсу національної валюти, зумовлюють загострення політичної ситуації [3].

Табл. 1. Класифікація чинників, які зумовили кризу 2014-2015 рр.

Політичні	Економічні	Соціальні
1. Неузгодженість та не поступливість між політичними силами, які займають різні гілки влади під час розроблення важливих загальнонаціональних законодавчих актів та економічних документів. 2. Формування керівництва органів виконавчої влади, державних установ та організацій на всіх рівнях виключно за участю правлячих політичних сил. 3. Анексія Автономної Республіки Крим та розгортання воєнних дій на сході держави. 4. Надмірна централізація фінансових ресурсів та влади. 5. Невизначеність з міжнародним вектором. 6. Незахищена законодавча база від втручання та внесення змін з метою пристосування її норм до окремих, вигідних прокладній більшості, ситуацій.	1. Відплив капіталу у формі зростання залишків від зовнішньоторговельних операцій на закордонних кореспондентських рахунках банків. 2. Скорочення припливу прямих іноземних інвестицій та падіння інвестиційних рейтингів України. 3. Нестабільність на валютному ринку та його спекулятивний характер. 4. Зростання дефіциту бюджету та державного боргу. 5. Девальвація гривні. 6. Невпинна тенденція до скорочення міжнародних резервів НБУ. 7. Хронічно від'ємне сальдо торговельного балансу. 8. Прискорене зростання монетарних агрегатів	1. Соціальна несправедливість, зменшення середнього класу в суспільстві, значне розшарування населення (поділ на багатих людей і людей, які перебувають за межею бідності). 2. Надмірне зрощення бізнесу та влади, спільна діяльність яких спрямована на задоволення першочергово своїх інтересів. 3. Втрати населенням старих орієнтирів і відсутність нових, внаслідок чого зростання рівня психоемоційної напруги в суспільстві.

Джерело: авторська розробка.

Оскільки причини виникнення криз окремих банків та загалом банківської системи різні, то інструменти антикризового управління також доцільно розглядати окремо на мікро- і макрорівнях. Інструменти антикризового управління макроекономічного спрямування використовують для вирішення першо-

чергових проблем, їх поділяють на фінансові: прямі та непрямі методи, структурні та операційні [4]. До прямих методів належать: надання кредитів центрального банку, регулювання норм обов'язкового резервування, регулювання облікової ставки тощо, до непрямих – реструктуризація податкових зобов'язань, перегляд системи оподаткування банків, викуп прострочених зобов'язань підприємств перед банками та ін. Зазначені інструменти використовують у ситуації системної кризи. Операційні інструменти зосереджені на управлінні та ефективності банку: закриття або скорочення неприбуткових філіалів; відмова від паралельних напрямків бізнесу; посилення конкурентних переваг банку; твінінг. Їх використовують, коли криза виникає на рівні банківської системи. Структурні інструменти спрямовані на вирішення проблем на рівні банківського сектору на підставі впровадження принципів конкуренції та надійності. До них відносять: ліквідацію, злиття, реорганізацію банку; управління поганими активами. Їх використовують під час криз фінансового сектору [5].

Криза в Україні 2014-2015 рр. вимагає використання усіх перерахованих вище інструментів антикризового управління:

- на рівні Національного банку України (НБУ), зміцнивши цим самим його спроможність щодо створення відповідних монетарних умов для сталого економічного зростання та посилення регуляторного впливу на зміцнення стійкості банківської системи країни, зростання її кредитного та інвестиційного потенціалу;
- на рівні банків України з метою забезпечення передумов ефективного розвитку банківського сектору на засадах високої довіри і дотримання інтересів держави, банків та споживачів фінансових послуг [6].

Проведення антикризових заходів центральним банком передбачає його діяльність і співпрацю з різними гілками влади в загальнодержавних цілях. Варто зазначити, що комплексна програма розвитку банківської системи України на 2015-2020 рр. є частиною загальноукраїнської програми Стратегії сталого розвитку "Україна-2020", Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Меморандуму про співпрацю з Міжнародним валютним фондом, Угоди про коаліцію депутатських фракцій "Європейська Україна" тощо [7].

У рамках цих документів і проводяться центральним банком антикризові заходи, які здійснюватимуться за трьома основними напрямками. Вони забезпечать цінову та фінансову стабільність, а також розбудову інституційної спроможності НБУ в наглядових і регуляторних функціях, підвищення ефективності його діяльності як державної інституції. Ключова особливість 2015 р. полягає в тому, що економіка увійшла в стан стагфляційної макроекономічної динаміки, тобто процеси зниження виробництва ВВП поєднуються із значним зростанням цін. Це потребує, з одного боку, заходів щодо зниження інфляції, з іншого – підтримки економічного зростання. Для подолання кризи і забезпечення цінової стабільності НБУ застосовує фінансові інструменти, проводячи стратегічно і тактично виважену монетарну політику (що є підґрунтям стійкої курсової динаміки і зниження інфляції) з поступовим переходом до інфляційного таргетування [8]. Вона передбачає: розбудову сучасного інструментарію та операційної системи монетарної політики відповідно до найкращих практик центральних банків; зниження інфляції та її волатильності, а також інфляційних очікувань економічних агентів; проведення незалежної монетарної політики, що спи-

рається на середньотерміновий прогноз інфляції; удосконалення процесу прийняття рішень з грошово-кредитної політики зокрема числі шляхом підвищення якості макроекономічного аналізу та прогнозування в НБУ; забезпечення прозорості та підзвітності діяльності НБУ згідно зі стандартами транспарентності центральних банків країн світу та ін.

Структурні та операційні інструменти антикризового управління НБУ застосовує для фінансової стабільності та розбудови інституційної спроможності центрального банку. Вміле їх поєднання та вчасне застосування НБУ дасть змогу вирішити такі завдання: проведення реформи системи регулювання фінансових ринків; підвищення ефективності виконання регуляторної та наглядової функції НБУ; вдосконалення організаційної структури, спрощення внутрішніх процесів і оптимізації роботи Національного банку України на основі запровадження передових підходів з управління діяльністю центральних банків; підвищення прозорості фінансових операцій та протидії використанню банківської системи з метою відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму та удосконалення законодавчо-нормативної бази банківської системи та стимулювання застосування новітніх технологій у банківській системі. Щодо напряму забезпечення фінансової стабільності, НБУ здійснив кілька основних кроків, які змінюють структуру банківської системи. Так, одним з першочергових кроків НБУ було "очищення" банківської системи від банків, які займаються невласливими їм операціями та обслуговують бізнес їхніх акціонерів. Адже цим вони наражають на ризик як кошти своїх клієнтів, так і інших учасників ринку, а також стабільність банківського сектору загалом. НБУ здійснив такі першочергові кроки [8]:

- виведення з ринку проблемних банків і банків, які порушують законодавство у сфері фінансового моніторингу, що оздоровило банківську систему та дало їй змогу ефективно розвиватися;
- підтримка НБУ платоспроможних банків, зокрема надання кредитів рефінансування;
- вживання заходів НБУ щодо покращення якості управління банків, зокрема шляхом підвищення вимог до менеджменту, посилення відповідальності керівництва банків та акціонерів, поліпшення ризик-менеджменту, фінансового моніторингу тощо;
- сприяння покращенню середовища діяльності банків, зокрема стосовно захисту прав кредитора.

Висновки і рекомендації. Напруга в банківському секторі зростала давно, вибір українців на користь європейського шляху розвитку України поставив перед банківською системою і самим НБУ нові структурні зміни. Революція "гідності", анексія АР Крим та розгортання воєнних дій на сході держави стимулювали поширення кризових явищ у банківській системі. Населення відрагувало масовим зняттям своїх коштів з рахунків у банках і як наслідок – загалом за 2014 р. банківська система України втратила майже третину депозитних вкладів, при цьому національна валюта девальвувала і зріс ажіотаж з боку іноземних валют. НБУ слід було оперативного реагувати на кризові явища у банківській системі при цьому підтримуючи загальну політику Уряду в рамках, що не суперечить його основній функції. Центральний банк України застосовував

для регулювання антикризові інструменти ліквідності та забезпечував фінансову підтримку банків як традиційними, так і екстремними інструментами рефінансування, при цьому намагаючись проводити зміни і в своїй організаційній структурі. Так, Національний банк України вжив антикризових заходів відповідаючи рівню провідних центральних банків європейського союзу. У таких складних умовах політику НБУ зі зміцнення банківського сектору, як і в попередні роки, потрібно спрямовувати на стимулювання його капіталізації та "очищення" від неплатоспроможних банків та банків, які порушують банківське законодавство, тісно співпрацювати і підтримувати Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, при цьому підвищуючи довіру населення до банків, а також відкрито і прозоро проводити комунікаційну політику НБУ задля зменшення паніки у суспільстві і підвищення фінансової грамотності суспільства.

Література

1. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання : аналіт. доп. / Я.А. Жаліло, К.А. Кононенко, В.М. Яблонський [та ін.]; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К. : Вид-во НІСД, 2014. – 132 с.
2. Ковалев В.В. Система предупреждения валютного и финансового кризисов в условиях глобализирующейся экономики : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.14 "Мировая экономика" / В.В. Ковалев. – М., 2007. – 23 с.
3. Коваленко В.В. Определение факторов, вызывающих возникновение системных банковских кризисов и методы их диагностики / В.В. Коваленко, О.Г. Коренева // Бизнес Информ : науч. журнал. – 2006. – № 9. – С. 24-26.
4. Коваленко В.В. Инструменты державного антикризового управління в банківському секторі / В.В. Коваленко // Вісник Української академії банківської справи : зб. наук. праць. – 2006. – № 2. – С. 8-14.
5. Коваленко В.В. Банківська криза та інструменти антикризового управління / В.В. Коваленко, О.Г. Коренева, О.В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки : наук. экон. журнал. – Сер.: Гроші, фінанси і кредит. – 2009. – № 2 (92). – С. 144-150.
6. Річний звіт НБУ. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua>
7. Опубліковано фінальну версію Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020, яка була затверджена 18 червня 2015 року Правлінням Національного банку України (Постанова Правління від 18.06.2015 р., № 391). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish>.
8. Олександр Писарук. За рік-два ми має мати оновлену банківську систему, 21.10.2014. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua/bank.gov.ua/control/uk/publish>.

Руденко З.М. Финансовый кризис в Украине 2014-2015 годов: причины и инструменты регулирования

Исследованы кризисные явления, которые происходят в Украине в 2014-2015 гг., а также причины, которые их формируют. Классифицированы факторы влияния на экономическое, политическое и социальные. Рассмотрено понятие системной, финансового и банковского кризиса. Особое внимание уделено финансовому кризису в Украине и антикризисным мерам Национального банка Украины, которые обеспечивают ценовую и финансовую стабильность, развитие институциональной способности НБУ. Определены инструменты регулирования, которые классифицированы на финансовые, структурные и операционные.

Ключевые слова: финансовый кризис, банковский кризис, антикризисные инструменты: финансовые, структурные, операционные.

Rudenko Z.M. The Financial Crisis in Ukraine in 2014-2015 : Causes and Regulatory Instruments

The crisis taking place in Ukraine in 2014-2015, and also the reasons that cause them, are investigated. The factors influencing economic, political and social issues are classified.

The concept of systemic, financial and banking crisis is studied. Special attention is paid to the financial crisis in Ukraine and the anti-crisis measures of the National Bank of Ukraine, which provide price stability, financial stability and development of the institutional capacity of the NBU. Some regulatory instruments that are classified on the financial, structural and operational, are identified.

Keywords: financial crisis, banking crisis, anti-crisis instruments: financial, structural, operational.

УДК 336.012.23:330.354

Здобувач Р.Ф. Турко¹ – Львівська КА

РЕГРЕСІЙНО-КОРЕЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ ВІТЧИЗНЯНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Розглянуто структуру банківського капіталу вітчизняної банківської системи. Побудовано лінійні регресійні моделі залежності сукупного банківського капіталу, власного капіталу і зобов'язань банківських установ від впливу на них статутного фонду, коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб на розрахункових банківських рахунках. На основі отриманих розрахункових даних зроблено відповідні висновки щодо перспектив формування банківського капіталу вітчизняної банківської системи.

Ключові слова: банківська система, банківський капітал, власний капітал, статутний фонд, зобов'язання банків, кошти суб'єктів господарювання, кошти фізичних осіб, регресійно-кореляційний аналіз.

Вступ. У сучасних умовах для ефективного розвитку вітчизняної економіки потрібні інтенсивні капіталовкладення у результативні з погляду економіки та економічно безпечні технології виробництва, варто вкладати значні кошти в розроблення продукції нового покоління, яка буде конкурентоспроможною не тільки на внутрішньому, а й на світовому ринках. Це особливо актуально сьогодні, коли відчиняються двері не лише вітчизняним сировинним ресурсам, а й вітчизняним товарам на міжнародний ринок.

Для вирішення зазначених питань потрібні великі фінансові ресурси. А чималі грошові кошти може мобілізувати тільки ефективна, стабільно діюча і непохитна банківська система. Отже, фінансування економіки країни істотно залежить від стану її банківської системи. З цієї причини державні органи кровно зацікавлені у стабільності і благополуччю та сталому розвитку банківської системи, правовому забезпеченні її стійкості.

Водночас, сучасний етап розвитку вітчизняної банківської системи потребує міцних і стабільних малих і великих банків, здатних як на регіональному, так і загальнодержавному рівнях забезпечити економічне зростання країни.

Одним із фінансових важелів стабільної роботи банків є зростання рівня їх капіталізації. А важливим фактором мобілізації фінансових ресурсів банківською системою є забезпечення з боку держави дієвою законодавчою і нормативно-правовою базою, яка б давала можливість формувати значні грошові кошти та успішно фінансувати реальний сектор національної економіки, пріоритетні та стратегічні галузі вітчизняної економіки, виробництво продукції на експорт і виробництво імпортозамінних товарів.

¹ Наук. керівник: проф. В.І. Слейко, д-р экон. наук.